

بررسی رابطه مسئولیت‌پذیری با فرسودگی تحصیلی در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه

*رضازاده، احسان

چکیده

به وجود آمدن مشکلاتی از قبیل عملکرد تحصیلی ضعیف یا ترک تحصیل در دانش‌آموزان مقطع متوسطه که نیروهای تولید و تشکیل‌دهنده نظام خانواده در سال‌های آتی به حساب می‌آیند، توجه محققین فراوانی را به خود جلب کرده تا بتوانند راه یا راه‌هایی را برای کاهش فرسودگی تحصیلی در آن‌ها بیابند. این پژوهش با هدف بررسی رابطه مسئولیت‌پذیری با فرسودگی تحصیلی در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه انجام شد. این پژوهش از نوع توصیفی - همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی دانش‌آموزان پسر مشغول به تحصیل در پایه دهم و یازدهم مشغول به تحصیل در مدارس متوسطه دوم شهر یزد در سال ۹۹-۱۳۹۸ بود، که از بین آن‌ها با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای تعداد ۳۵۰ نفر انتخاب شدند. ابزارهای گردآوری اطلاعات شامل پرسشنامه مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان (کردلو، ۱۳۸۹) و پرسشنامه فرسودگی تحصیلی (برسو و همکاران، ۱۹۹۷) بود. داده‌ها با کمک روش‌های آمار توصیفی و رگرسیون با نرم‌افزار SPSS تحلیل شد و نتایج نشان داد که اثر متغیر مسئولیت‌پذیری بر متغیر فرسودگی تحصیلی در دانش‌آموزان پسر به لحاظ آماری منفی و معنادار است ($P < 0/001$ و $\beta = -0/202$).

کلید واژگان: مسئولیت‌پذیری، فرسودگی تحصیلی، دانش‌آموز

بی‌معنایی در فعالیتهای درسی و احساس ناتوانی در فراگیری مطالب درسی را تجربه می‌کنند (رایوس-رایسگوز، گارسیا-ایزگویردو، سابیوکو-تیبیر، کاریلو-گارسیا و سولانو-رایوز⁶، ۲۰۱۸).

از جمله عواملی که در فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان نقش دارد، و هم‌اکنون توجه روان‌شناسان و کارشناسان آموزشی را به خود جلب کرده است، مسئولیت‌پذیری⁷ می‌باشد (ماملی، مولیناری و پاسینی⁸، ۲۰۱۹). در مدرسه مسئولیت‌پذیری از طریق شناخت و احترام به نیازهای خود و گروه مورد بررسی قرار می‌گیرد. مسئولیت‌پذیری را می‌توان یک التزام و تعهد درونی⁹ از سوی فرد برای انجام مطلوب همه فعالیت‌هایی که بر عهده‌ی او گذاشته شده است، دانست که از درون فرد سرچشمه می‌گیرد.

فردی که مسئولیت کاری را برعهده می‌گیرد، قبول می‌کند یک سری فعالیت‌ها و کارها را انجام دهد و یا بر انجام این کارها توسط دیگران نظارت داشته باشد (سرتو¹⁰، ۲۰۰۴ به نقل از سپاه منصور، ۱۳۹۶). در همین راستا، صائمی، دیلمی و اکبری‌داغی (۱۳۹۳) در پژوهشی نشان دادند که مسئولیت‌پذیری

دانش‌آموزان در محیط‌های آموزشی در دستیابی به اهداف آموزشی خود با چالش‌های متعددی مواجه می‌شوند که این چالش‌ها می‌تواند اثرات زیان‌باری بر روی کیفیت یادگیری، بهزیستی روان‌شناختی و عملکرد تحصیلی آن‌ها داشته باشد (نریمانی، محمدی، الماسی‌راد و محمدی، ۱۳۹۶). از جمله چالش‌های عمده‌ی تحصیلی دانش‌آموزان که انگیزه و اشتیاق تحصیلی آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد و موجب می‌گردد انگیزه و اشتیاق خود را برای ادامه تحصیل از دست بدهند، فرسودگی تحصیلی¹ می‌باشد (کیم، کیم و لی²، ۲۰۱۷).

فرسودگی تحصیلی به بدبینی تحصیلی و خستگی ناشی از تقاضاهای تحصیلی اشاره دارد (سالما-آرو و اوپادیایا³، ۲۰۱۷)؛ و شامل سه حیطه‌ی خستگی تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی است (ماسلاچ و جکسون⁴، ۱۹۸۱ به نقل از وانگ، گیوان، لی، چینگ و ریوای⁵، ۲۰۱۹). افرادی که فرسودگی تحصیلی دارند معمولاً علائمی مانند بی‌اشتیاقی نسبت به مطالب درسی، ناتوانی در ادامه حضور مستمر در کلاس‌های درس، مشارکت نکردن در فعالیتهای کلاسی، احساس

6. Ríos-Risquez, García-Izquierdo, Sabuco-Tebar, Carrillo-Garcia & Solano-Ruiz

7. responsibility

8. Mameli, Molinari & Passini

9. necessity & internal commitment

10. Serto

1. academic burnout

2. Kim, Kim & Lee

3. Salmela-Aro & Upadyaya

4. Maslach & Jackson

5. Wang, Guan, Li, Xing & Rui

توانسته است ۱۶ درصد از تغییرات نمره فرسودگی تحصیلی دانش آموزان را تبیین نماید.

با توجه به ادبیات پژوهش می‌توان گفت که بررسی رابطه همزمان بین مسئولیت‌پذیری و فرسودگی تحصیلی در دانش آموزان پسر دوره متوسطه دوم مشخص نیست و برای رفع این خلاء تحقیقاتی این سؤال مطرح می‌شود که آیا بین مسئولیت‌پذیری و فرسودگی تحصیلی در دانش آموزان پسر دوره متوسطه دوم رابطه وجود دارد؟

مواد و روش‌ها

این پژوهش توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل تمامی دانش آموزان پسر مشغول به تحصیل در مقطع متوسطه دوم (پایه های دهم و یازدهم) در مدارس دولتی شهر یزد در سال ۹۹-۱۳۹۸ بود. با روش نمونه گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای تعداد ۳۵۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد.

نمونه گیری به این صورت انجام شد که ابتدا پژوهشگر از بین ۲ ناحیه آموزش و پرورش شهر یزد، ۱ ناحیه را انتخاب نموده سپس، از بین مدارس مقطع متوسطه دوم پسرانه این ناحیه چند مدرسه به صورت تصادفی انتخاب گردید. در نهایت، از بین کلاس‌های پایه دهم و یازدهم چند کلاس انتخاب و ابزارهای خودگزارشی مورد استفاده در این تحقیق

بین دانش آموزان پسر توزیع شد. برای جمع آوری اطلاعات از ابزارهای زیر استفاده شد:

۱- پرسشنامه میزان مسئولیت‌پذیری دانش آموزان: این پرسشنامه در سال ۱۳۸۹ به وسیله کردلو و براساس نظریه سلسله مراتبی مازلو^۱ تدوین شده است. این پرسشنامه دارای ۵۶ پرسش با ۵ عامل شامل فعالیت دانش آموز در داخل و خارج از محیط مدرسه، مسئولیت‌پذیری در منزل و مدرسه، میزان غیبت و تأخیر، احساس امنیت و عزت نفس می‌شود. نمره گذاری پرسشنامه در طیف لیکرت ۴ درجه‌ای (کاملاً موافق تا کاملاً مخالف) انجام می‌شود. کردلو (۱۳۸۹) پایایی این پرسشنامه را با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ و روایی آن را ۰/۸۲ گزارش کرده است.

۲- پرسشنامه فرسودگی تحصیلی: این پرسشنامه در سال ۱۹۹۷ به وسیله برسو و همکاران تدوین شده است. این پرسشنامه دارای ۱۵ پرسش با ۳ عامل خستگی تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی است و نمره گذاری آن در طیف لیکرت ۵ درجه‌ای (کاملاً موافق تا کاملاً مخالف) انجام می‌شود. پایایی پرسشنامه به وسیله سازندگان آن با ضریب آلفای کرونباخ در دامنه‌ای بین ۰/۷۰ الی ۰/۸۲ محاسبه شده است. در ایران نیز نعمی (۱۳۸۸) پایایی این ابزار را بالا و در دامنه‌ای بین ۰/۷۵ الی ۰/۸۲ برآورد نموده است.

1. Maslow

یافته‌ها

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی از روش رگرسیون استفاده شد. نرم‌افزار SPSS برای تحلیل داده‌ها استفاده شد.

نتایج جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که در افراد نمونه در متغیر فرسودگی تحصیلی به ترتیب بالاترین و پایین‌ترین نمره مربوط به مؤلفه خستگی تحصیلی ۱۴/۴۷، ناکارآمدی تحصیلی ۱۳/۵۹ و بی‌علاقگی تحصیلی ۹/۹۱ می‌باشد. اطلاعات مربوط به متغیر مسئولیت‌پذیری به تفکیک در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول شماره ۱- میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش در بین دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه دوم شهر یزد

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	نمرات اکتسابی	
				حداقل نمره	حداکثر نمره
خستگی تحصیلی	۳۵۰	۱۴/۴۷	۴/۴۴	۵	۲۵
بی‌علاقگی تحصیلی	۳۵۰	۹/۹۱	۳/۷۶	۴	۲۰
ناکارآمدی تحصیلی	۳۵۰	۱۳/۵۹	۴/۰۷	۶	۲۸
تعهد درونی	۳۵۰	۳۰/۶۷	۴/۱۴	۱۸	۳۹
تعهد بیرونی	۳۵۰	۳۴/۷۷	۴/۹۰	۱۹	۴۵

طبق نتایج جدول ۲، اثر متغیر مسئولیت‌پذیری بر متغیر فرسودگی تحصیلی به لحاظ آماری معنادار است ($P < ۰/۰۱$ و $\beta = -۰/۲۰۲$). این تأثیر، منفی و معنی‌دار است. بنابراین، فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه مسئولیت‌پذیری بر فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه تأثیر منفی دارد، تأیید می‌شود.

برآورد						ضریب تعیین	متغیر وابسته	متغیر مستقل
<i>P</i>	مقدار	<i>P</i>	مقدار	<i>P</i>	مقدار			
۰/۰۰۴	-۰/۲۰۲	-	-	۰/۰۰۴	-۰/۲۰۲	۰/۳۵	فرسودگی تحصیلی	مسئولیت پذیری

بحث و نتیجه گیری

یافته پژوهش با استفاده از رگرسیون نشان داد که اثر متغیر مسئولیت پذیری بر متغیر فرسودگی تحصیلی در دانش آموزان پسر به لحاظ آماری منفی و معنادار است ($P < ۰/۰۰۱$ و $\beta = -۰/۲۰۲$). این یافته از پژوهش با نتایج اغلب مطالعات پیشین مانند نتایج مطالعه آیولاک، کیونن و ویلسون^۱ (۲۰۱۶)، چانگ، لی، بیئون، سئونگ و لی^۲ (۲۰۱۶)، مای، بایکر و فینچام^۳ (۲۰۱۵)، رایس، اکسانثوپولو و تساوایس^۴ (۲۰۱۵)، تامی، چن و ثو^۵ (۲۰۱۶)، یانگ، وانگ، لین

^۱. Aulak, Quinn & Wilson

^۲. Chang, Lee, Byeon, Seong & Lee

^۳. May, Bauer & Fincham

^۴. Reis, Xanthopoulou & Tsasousis

^۵. Tommy, Chen & Thoo

و چن^۱ (۲۰۱۶)، سپاه منصور (۱۳۹۶)، صائمی و همکاران (۱۳۹۳)، خدیوی و الهی (۱۳۹۲) و طاهری (۱۳۹۰) همسو می‌باشد.

مسئولیت‌پذیری ویژگی اصلی دانش‌آموزان کوشا است و در این مورد فرقی ندارد که این دانش‌آموز دارای توانایی‌های شناختی بالایی باشد یا چنین نباشد. مهم این است که دانش‌آموز درباره هدفی که برایش تعیین شده است درک روشنی داشته و برای رسیدن به مقصود از انجام تمام وظایفی که برای او تعیین شده است، دریغ نمی‌کند. در واقع بی‌مسئولیتی موجب ناتوانی در برقراری روابط سالم و محبت‌آمیز با دیگران، ناتوانی در تصمیم‌گیری، شکست‌های پیاپی تحصیلی، ترک تحصیل و مهم‌تر از همه روی آوردن به رفتارهای ناسازگارانه و پرخاشگرانه خواهد شد. با توجه به نظریه گلاسر که معتقد است مشکل انسان‌ها و ناهنجاری‌ها در زندگی آن‌ها از مسئولیت‌پذیرفتن است؛ زیرا آن‌ها نمی‌توانند نیازهای اساسی خود را براساس وضعیت صحیح و انسان‌دوستانه ارضا کنند، اینگونه تبیین می‌شود که دانش‌آموزان دارای پیشرفت تحصیلی بالاتر در برابر دانش‌آموزان دارای پیشرفت تحصیلی پایین‌تر دارای قدرت مسئولیت‌پذیری بالاتری می‌باشند و پذیرش مسئولیت خود یکی از عوامل مؤثر در کسب موفقیت و تجربه هیجانات مثبت و خوشایند و در نتیجه کاهش فرسودگی تحصیلی است.

وقتی دانش‌آموزی مسئولیت‌پذیری بالایی دارد، در تعاملات خود با محیط مدرسه، معلمان و همکلاسی‌ها به شکل موفق‌تری عمل می‌کند و همین امر منجر به دریافت بازخورد مثبت‌تر و فرصت یادگیری بیشتر می‌گردد و در نتیجه بهتر به امور تحصیلی خود رسیدگی نموده و کمتر دچار فرسودگی تحصیلی می‌گردد. به علاوه، این دانش‌آموزان به دلیل استفاده از راهبردهای حل مساله کارآمد در مواجهه با تکالیف تحصیلی کمتر احساس ناتوانی نموده و میزان استرس و اضطراب تحصیلی کمتری را به دلیل مدیریت زمان و انجام کارها در موقع مناسب تجربه نموده و در نتیجه میزان کمتری از فرسودگی تحصیلی را در مقایسه با دانش‌آموزان دارای بی‌مسئولیتی گزارش می‌کنند.

این مطالعه نیز با محدودیت‌هایی همراه بوده است. به دلیل اینکه جمعیت پژوهش حاضر تنها محدود به دانش‌آموزان یک جنس (پسر) بوده است و از آنجا که پژوهش از نوع مطالعات همبستگی می‌باشد، لذا باید از تعمیم نتایج پژوهش به دیگر جمعیت‌ها و نیز استنباط علی از نتایج آن جوانب احتیاط را رعایت کرد. در این پژوهش امکان و فرصت بررسی مقایسه‌ای بین دانش‌آموزان دو جنس (دختر- پسر) وجود نداشت. در این پژوهش از ابزارهای خودگزارشی (پرسشنامه) استفاده شده است، و این امر می‌تواند موجب خستگی آزمودنی‌ها و کاهش دقت آن‌ها و تا اندازه‌ای تحریف در پاسخ-

¹. Ying, Wang, Lin & Chen

گویی به سئوالات شده باشد. اجرای پژوهش در مدارس و جمع آوری اطلاعات از بین دانش آموزان در مدارس به دلیل عدم همکاری مسئولین مدارس با دشواری های متعددی همراه بود. پیشنهاد می گردد در مطالعات آتی جامعه گسترده تری شامل دو جنس

فهرست منابع

- ۱- خدیوی، اسدالله؛ الهی، ایران. (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین مسئولیت پذیری و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه اول شهرستان مهاباد. زن و مطالعات خانواده. ۶(۲۲):۳۷-۵۹.
- ۲- سپاه منصور، مژگان. (۱۳۹۶). نقش میانجی تعارض معلم-شاگرد در رابطه بین مسئولیت پذیری و فرسودگی تحصیلی. روش ها و مدل های روان شناختی. ۸(۲۸):۱۱۶-۱۰۲.
- ۳- صائمی، حسن؛ دیلمی، سمانه؛ اکبری داغی، حمزه. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین یادگیری خودتنظیمی و مسئولیت پذیری با فرسودگی تحصیلی دانش آموزان دبیرستانی شرق گلستان. فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشنامه تربیتی. ۹(۴۰):۳۲-۱۷.

(دختر و پسر) انتخاب و مورد بررسی قرار گیرند. پیشنهاد می شود در پژوهش های آتی علاوه بر فرسودگی تحصیلی سایر رفتارهای تحصیلی از قبیل اشتیاق به تحصیل، کیفیت زندگی تحصیلی، و ... مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

۷- طاهری، فرزانه. (۱۳۹۰). تعیین رابطه بین سخت رویی و مسئولیت پذیری با فرسودگی تحصیلی در دانش آموزان. پایان نامه کارشناسی ارشد، روان شناسی عمومی. دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.

۸- نریمانی، محمد؛ محمدی، گلاویژ؛ الماسی راد، نسرین؛ محمدی، جهانگیر. (۱۳۹۶). نقش هوش اخلاقی و ادراک خطر در پیش بینی فرسودگی تحصیلی و اهمال کاری دانش آموزان. مجله روانشناسی مدرسه. ۶(۲):۱۴۵-۱۲۴.

۹- نعامی، عبدالزهرا. (۱۳۸۸). رابطه بین کیفیت تجارب یادگیری با فرسودگی تحصیلی دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه شهیدچمران اهواز. مطالعات روان شناختی. ۵(۳):۱۳۴-۱۱۸.

- 10- Aulak D.S., Quinn B & Wilson N. (2016). Student burnout. *British Dental Journal*. 220(5):219-220.
- 11- Connors BL & Rende R. (2018). Embodied Decision-Making Style: Below and Beyond Cognition. *Front Psychol*. 4;9:1123.
- 12- Chang E., Lee A., Byeon E., Seong, H & Lee S.M. (2016). The mediating effect of motivational types in the relationship between perfectionism and academic burnout. *Personality and Individual Differences*. 89(4):202-210.
- 4- Connors B.L., Rende R. (2018). Embodied Decision-Making Style: Below and Beyond Cognition. *Front Psychol*. 4(9):1123-1136.
- 5- Giannunzio V., Degortes D., Tenconi E., Collantoni E., Solmi M., Santonastaso P., Favaro A. (2018). Decision-making impairment in anorexia nervosa: New insights into the role of age and decision-making style. *Eur Eat Disord Rev*. 26(4):302-314.
- 6- Geisler M., Allwood CM. (2018). Decision-Making Competence, Social

- Orientation, Time Style, and Perceived Stress. *Front Psychol.* 9(9):440-459.
- 19- Kim B., Kim E & Lee SM. (2017). Examining longitudinal relationship among effort reward imbalance, coping strategies and academic burnout in Korean middle school students. *School Psychology International.* 12(8):134-145.
- 20- Mameli C., Molinari L & Passini S. (2019). Agency and responsibility in adolescent students: A challenge for the societies of tomorrow. *Br J Educ Psychol.* 89(1):41-56.
- 21- May RW., Bauer KN & Fincham FD. (2015). School burnout: Diminished academic and cognitive performance. *Learning and Individual Differences,* 42, 126-131.
- 22- Nibbelink CW & Brewer BB. (2018). Decision-making in nursing practice: An integrative literature review. *J Clin Nurs.* 27(5-6):917-928.
- 23- Ríos-Risquez MI., García-Izquierdo M., Sabuco-Tebar ELÁ., Carrillo-García C., Solano-Ruiz C. (2018). Connections between academic burnout, resilience, and psychological well-being in nursing students: A longitudinal study. *J Adv Nurs.* 74(12):2777-2784.
- 24- Reis D., Xanthopoulou D & Tsaousis I. (2015). Measuring job and academic burnout with the Oldenburg Burnout Inventory (OLBI): Factorial invariance across samples and countries. *Burnout Research.* 2(1):8-18.
- 13- Salmela-Aro K & Upadyaya K. (2017). Co-development of educational aspirations and academic burnout from adolescence to adulthood in Finland. *Research in Human Development.* 14(2):106-121.
- 14-Tommy K., Chen WS & Thoo YY. (2016). *Academic bur nout and eating disorder among students in Monash University Malaysia.* Eating Behaviors.
- 15- Truglio-Londrigan M., Slyer JT., Singleton JK., Worrall P. (2012). A qualitative systematic review of internal and external influences on shared decision-making in all health care settings. *JBI Libr Syst Rev.* 10(58):4633-4646.
- 16- Wang M., Guan H., Li Y., Xing C., Rui B. (2019). Academic burnout and professional self-concept of nursing students: A cross-sectional study. *Nurse Educ Today.* 77:27-31.
- 17- Ying L., Wang Y., Lin C & Chen C. (2016). Trait resilience moderated the relationships between PTG and adolescent academic burnout in a post-disaster context. *Personality and Individual Differences,* 90, 108-112.